

3.4. Kõruse küla

3.4.1. Asustuse kujunemise ajalugu

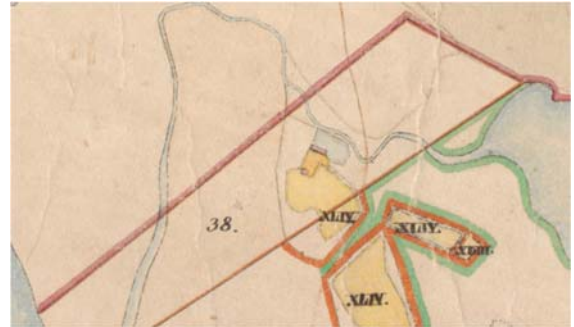
Tänane Kõruse küla koosneb ajaloolisest tuumikust ja hajataludest. Ajalooline tuumik on omakorda tõenäoliselt 18. saj esimeses pooles Tagamõisast moodustatud ja sama sajandi teises pooles talupoegadele jagatud Kõruse mõisa maa.

1796. a kaardidel¹¹⁶ tänase Vilsandi rahvusparki piirides elukohti näidatud ei ole – tänase Liiva katastriüksuse (30101:001:0453) läheduses asub vaid ait (*Scheune*). Lähim talu väljaspool rahvusparki on hilisema nõukogudeaegse kordoni (tänapäevaste maaüksuste Kordoni, Ees-Kordoni ja Taga-Kordoni kokkupuutekohas) asukohas (*Ohlometza Mart*). Kõruse küla tuumik jääb rahvuspargist lääne poole, kus võib 1796. a loendada üle 10 talumaja ja 1870. a Saaremaa kaardil¹¹⁷ on numbriliselt näidatud juba 22 kohta.

1849. a kaardil¹¹⁸ on rahvusparki piires näidatud talukoht tänapäeval Püti maaüksusel (või osaliselt ka naabertükil), kaks kohta Saariste maaüksustel (*Saariste Rein Lub* ja *Saariste Jaen Köbbi*), üks koht tänapäeval Sookuse maaüksusel (30101:002:0004) ja tsaariaegne kordon Uustalu maaüksusel (30101:002:0402).

Suuremõõtkavalisel kolmeverstalisel kaardil (mõõtkava 1:126 000) aastatest 1855-57¹¹⁹ on näidatud talu Püti maaüksusel ja kaks kordonit, millest ühte nimetatakse Jaagurahu kordoniks (*Кордонъ Ягоруау*), kuid need asuvad mõnevõrra erinevates kohtades võrreldes täpsematel kaartidel äratooduga. Püti koht on näidatud ka 1868. a Tagamõisa mõisamaade

kaardil¹²⁰ ja 1871. a Tagamõisa maade kaardil¹²¹ Killatu jõe ääres.

Joonis 61. Väljavõte 1871. a Tagamõisa maade kaardist, kus on näidatud koht tänapäeval Püti maaüksusel Killatu jõe ääres. Vanem jõeületuskoht asus talu naabruses. EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 3k.

Jaagurahu kordon (sama nimekujuga kui varasemalt – *Кордонъ Ягоруау*) on nimetatud ka 1870. a Saaremaa kaardil¹²². 1871. a Tagamõisa maade kaardil¹²³ on näidatud kaks kohta Saariste kandis, koht Sookuse maaüksusel ja juba mainitud kordon (*Корд Домъ*)¹²⁴ Uustalu maaüksusel. Väljaspool rahvusparki piiri on näidatud koht tänapäeval Sinilille maaüksusel (30101:002:0166) vahetult Kurevere-Harila-Harilau teest põhjas.

Joonis 62. Väljavõte 1871. a Tagamõisa maade kaardist, kus on näidatud kaks kohta tänapäeval Saariste maaüksustel. EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 3k.

¹¹⁶ EAA, f 2072, n 3, s 49a, l 1k ja EAA, f 2072, n 3, s 96a, l 1k.

¹¹⁷ EAA, f 1418, n 1, s 6, l 1k.

¹¹⁸ EAA, f 3724, n 5, s 2219, l 5k.

¹¹⁹ EAA, f 298, n 2, s 71, l 6k.

¹²⁰ LVVA, f 6828, n 4, s 448, l 1k.

¹²¹ EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 3k.

¹²² EAA, f 1418, n 1, s 6, l 1k.

¹²³ EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 3k.

¹²⁴ EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 6k.

Joonis 63. Väljavõte 1871. a Tagamõisa maade kaardist, kus on näidatud tsaraegne kordon Uustalu maaüksusel ja talumeeste nummerdatud lapimaad selle ümber. EAA, f 3724, n 5, s 2220, l 6k.

Üheverstaliselt kaardilt leiame mitmeid elukohti tänase rahvusparki alalt – tänane Püti koht (1937. a kaardil¹²⁵ nimetatud Jõe, Иѣ, Maa-ameti kaardirakenduse andmetel Jõe vabadikukoht, 30101:001:0079), Saariste kaks kohta (Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel vabadikukohad Saariste-Juula ja Saariste-Sandri, 30101:002:0270), koht Tarja (30101:002:0443) ja Ees-Kordoni (Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel Saariste-Reinu vabadikukoht, 30101:002:0058) piiril, Uustalu koht (Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel Rannamäe vabadikukoht, 30101:002:0402) ning tänane Sookuse koht (30101:002:0004, mis on 1922. a merekaardil¹²⁶ nimetatud Idila ja 1948. a kaardil Идила), millest umbes pool kilomeetrit läänes tänasel Lagle katastriüksusel (30101:002:0052) on näidatud üheverstalisel kaardil tuulik.

Sõdadevahelisel ajal lisandus Lagle katastriüksusele Kurevere-Harila-Harilaiu tee

äärde asunikutalu ning Saaristele (kaardil *Саяпецме*) rajati mitu majapidamist. 1946. a kaardi järgi asus paadi- ja/või võrgukuur või heinaküün tänasel Mere katastriüksusel (30101:001:0061).

1929.-30. a Kurevere ja Tammese küla plaanil¹²⁷ on kirjas, et Kõrusel olid veel lapimaad, mis viitab, et ümberkruntimist ei olnud selleks ajaks Kõruse külas veel toimunud ja säilinud olid 1871. a kaardil näidatud talupiirid. See võib olla seotud asjaoluga, et Tagamõisa mõis oli riigi omanduses ning seda majandasid rentnikud, kes ei võtnud ette suuremaid ümberkorraldusi, nagu talumaade ümberkruntimine oli. Kõruse küla talumaade ümberkruntimine toimus 1930ndatel ja tänased katastripiirid ei järgi ajalooliste lapimaade piire.

Tänaseks päevaks on kõigil nimetatud kohtadel peale taasülesehitatud Püti maaüksuse hoonestus hävinud. Nõukogude okupatsiooni ajal uusi kohti peale Uue-Kordoni ehk Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel Idila piirivalvekordoni ei rajatud.

Pärast sõda oli Kõruse külas kolhoos ehk kaluriartell *Majak*¹²⁸, mis hiljem liideti kolhoosi ehk põllumajandusliku artelliga *Kommunism*¹²⁹. Küla loodepoolses osas oli Kalinini nimeline kalurikolhoos ehk kaluriartell¹³⁰, mis hiljem (1965) liideti kolhoosiga *Kommunism*¹³¹. 1989. aastaks (1965) ühineti kalurikolhoosiga *Saare Kalur*¹³².

¹²⁵ ERA, f T-6, n 5, s 3 l 34k.

¹²⁶ ERA, f T-6, n 3, s 1261, l 1k.

¹²⁷ ERA, f T-3, n 18, s 1085, l 1k.

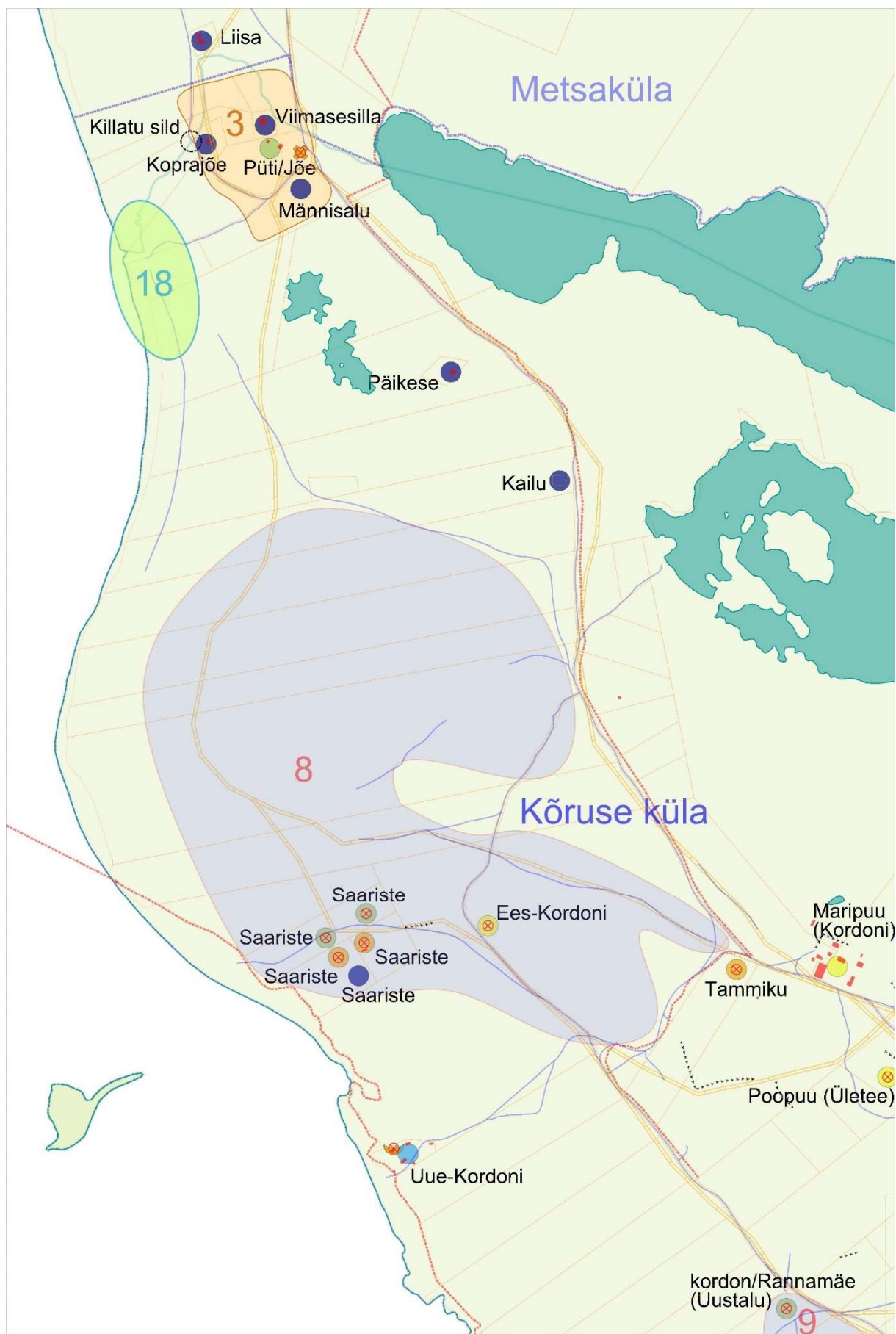
¹²⁸ 1952. a kaart ERA, f R-1, n 16, s 100, l 680k, 1960. a Kingissepa rajooni põllumajanduslik kaart ERA, f T-6, n 5, s 44, l 10k.

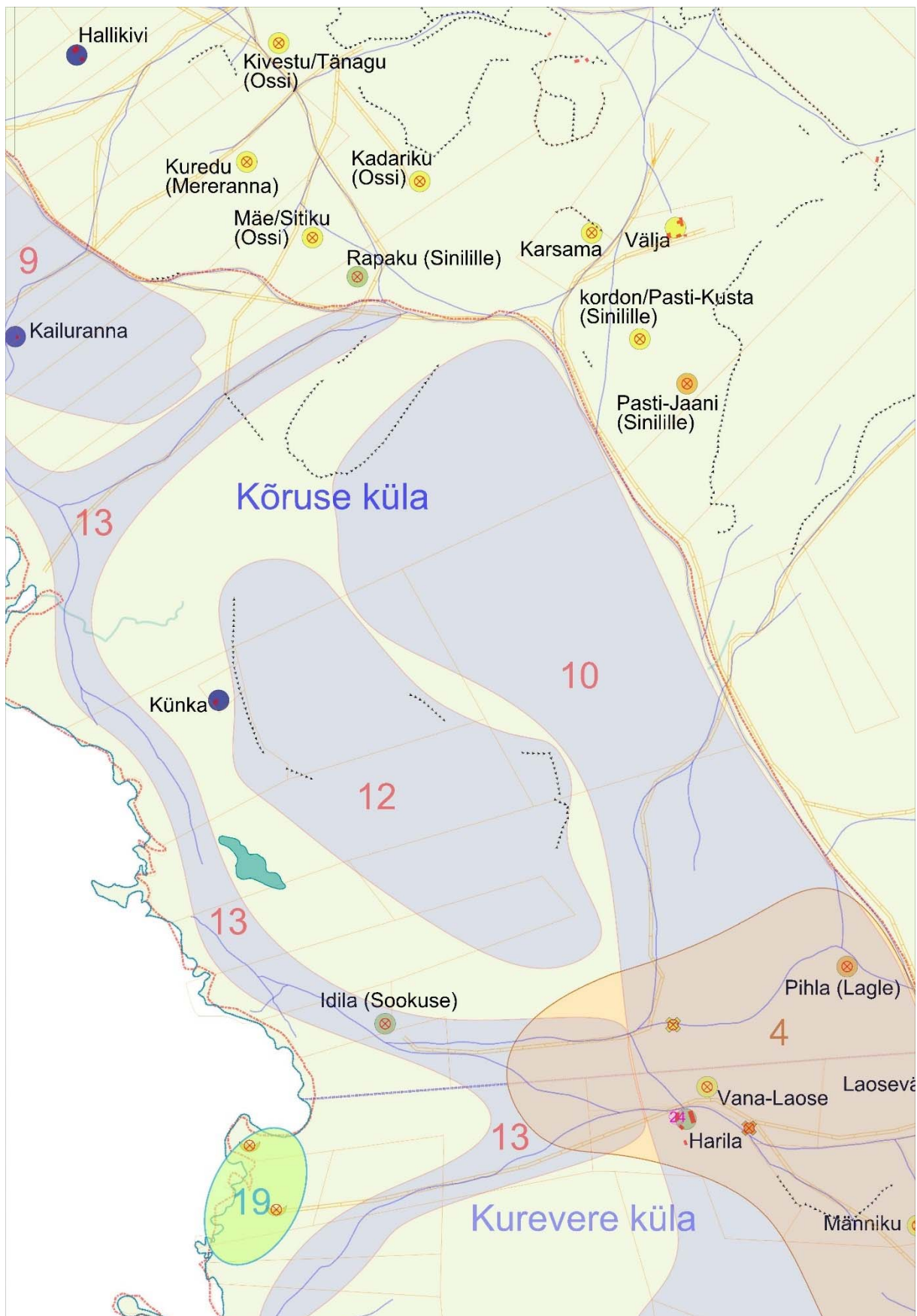
¹²⁹ 1958.-66. a põllumajandusliku artelli Kommunism kaart ERA, f T-34, n 4-1, s 181, l 19k.

¹³⁰ 1952. a kaart ERA, f R-1, n 16, s 100, l 680k, 1960. a Kingissepa rajooni põllumajanduslik kaart ERA, f T-6, n 5, s 44, l 10k.

¹³¹ 1977. a kaart ERA, f T-6, n 5, s 70, l 1k.

¹³² ERA, f R-10, n 45, s 8502, l 1k.

Joonis 64. Kõruse küla rahvusparki jääva osa ja selle lähiumbruse talukohtade vanuseline areng ja paiknemine (eraldi küla põhjapoolne ja lõunapoolne ala), samuti küla ilmekad pärandkooslused (liila ala) ja ühiskondlikud alad (roheline). Lisaks on joonisel näidatud väärtuslik külaala (pruun), kus on lubatud ka uushoonestus, väärtuslikud ehitised (Kurevere küla Harila ait). Joonisel on ajaloolised talukohad (värvilised sõõrid, punase ristiga hävinud kohad), ajaloolised teed (kollane),

tänapäevased teed (tumesinine), tänapäevased katastripiirid (ruuge), külapäär (sinine katkendjoon), rahvusparki piir (punane katkendjoon), tänapäevane hoonestus (punane) ja kiviaiad (must täpijoon). Tingmärkide seletust vt Joonis 9, lk 40.

Pärast iseseisvuse taastamist on Kõruse külla rahvusparki alale rajatud kümme hooajalist elamut, millest kaks asuvad Saariste maaüksustel (30101:002:0483 ja 30101:002:0482), üks nõukogudeaegses piirvalvepunktis (Uue-Kordoni, kus enne piirivalve saabumist asus paadi- ja/või

võrgukuur) ning ülejäänud uutel kohtadel – Koprajõe, Männisalu, Viimasesilla (viimistlemata hoonekarp, püstitatud 1990. a paiku), Päikese, Kailu (postvundament), Kailuranna ja Künka. Lisaks oli välitööde teostamise ajal (mai 2016) vundamendi asukoht maha märgitud Hülgepea maaüksusel.

3.4.2. Hoonestus

Ajaloolist hoonestust Kõruse küla rahvusparki jäävas osas säilinud ei ole. Kõige vanem säilinud hoonestus on nõukogude okupatsiooni ajal rajatud piirvalvepunkt torni ja abihoonetega, mis on kohandatud hooajalisteks elamuruumideks. Niisamuti on hooajalised elamud ajaloolisel Püti maaüksusel ja uutel kruntidel nagu loetletud eelnevas peatükis.

Foto 105. Uushoonestus Saariste maaüksusel (30101:002:0483). Foto Mart Hiob 2016.

Foto 106. Uushoonestus Püti maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 107. Hoone Uue-Kordoni maaüksusel endise nõukogudeaegse piirvalvepunkti asukohas, mida kasutatakse hooajaliseks elamiseks (ehitisregistri andmetel on kõigi ehitiste peamine kasutuse otstarve sisekaitse või kaitsevæehoone). Foto Mart Hiob 2016.

Foto 108. 1990. a paiku püstitatud hoonekarp Viimasesilla maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa hoonestuse kohta vt ptk 3.17.2, lk 289. Põhjalikumad soovitusel ehitustöödeks on esitatud ptk 3.17.3 lk 322.

3.4.3. Militaar- ja merepärandi objektid

Kõruse külas asus tsaariaegne piirivalve kordon tänasel Uustalu maaüksusel (vt Joonis 62). Hoone on hävinud. Vanuselt järgmine, samuti tsaariaegne kordon (üheverstalisel kaardil märgitud kui *Кѡд. Кепызе*) asus rahvusparki piiri taga tänasel Sinilille maaüksusel (30101:002:0166). Ka see on hävinud.

Nõukogudeaegne piirivalvetorn ja abihooned asusid tänases rahvusparkis Uue-Kordoni maaüksusel. Endisest hoonestusest on säilinud kahe hoone katuseeta müürid.

Väljaspool rahvusparki piire asus nõukogudeaegne kordon tänaste maaüksuste Kordoni, Ees-Kordoni ja Taga-Kordoni (30101:001:0055, 30101:001:0057 ja 30101:001:0234) kokkupuutekohas. Säilinud on kordonihooned, taluhooned kordonieelsest ajast ja monument Nõukogude

piirivalvele. Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel asus väljaspool rahvusparki II maailmasõjaegne Kõruse kahuripatarei.

Foto 109. Nõukogudeaegse piirivalvepunkti jäänused – kaks katuseeta hoone müüri – Uue-Kordoni maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Merepärandi objekte Kõruse küla rahvusparki jäävas osas teadaolevalt ei ole.

3.4.4. Teedevõrk

Teedest on Kõruse külas säilinud piki rahvusparki piiri kulgev peamine ühendustee. Samuti on suures osas samas asukohas Saariste maaüksuste ja uue Kailuranna maaüksuse juurde viivad teed. Siin asus rahvusparki üks haruldasemaid niite – puisniit mererannas, kus lapimaadel käidi Kõruse külast heina tegemas. Säilinud on heinaveotee randa. Veel on alles Metsasihi ja Rannatee kinnistul kulgev tee randa, Uustalu kinnistu Vörkealase randa viiv tee, nagu ka Uue-Kordoni, mille rannaäärse osa saab viia maaüksuse põhjaservast õuest mööda. Teede kasutamisel rahvusparkis tuleks lähtuda looduskaitseaduse § 15 (liikumine kaitstaval loodusobjektile):

- (1) Kaitseala sihtkaitse- ja piiranguvööndis või hoiualal olevad või kaitstava looduse üksikobjekti juurde viivad teed ja rajad on päikesetõusust päikeseloojanguni avalikuks kasutamiseks ning nende olemasolu korral peab kinnisasja valdaja tagama nimetatud

ajal inimeste juurdepääsu kaitstavale loodusobjektile.

Samuti tuleks lähtuda traditsioonilisest maakasutustavast Vilsandi rahvusparkis, kus maaomanik ei tohtinud takistada oma maal rannal viibimist ega ka rannale pääsu. Vähemalt jalgsi juurdepääsu merele peaks võimaldama maaomanik kindlasti kõikide ajalooliste teede osas. Antud külas siis Vörkealase randa ja Uue-Kordoni maaüksuse juures randa viinud tee kasutamist.

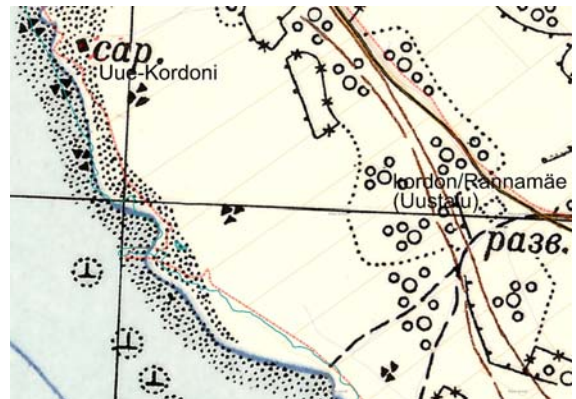
Foto 110. Uuea aja rannatee koos ajupuiduga Kõruse küla Kure maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.4.5. Sadamakohad, lautrid

Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel asus tänase Uustalu maaüksuse mererannas Kõruse küla sadamakoht. Maa-ameti 1946. a kaardil on paadikuurid (venekeelne lühend *cap* ehk *capau*, kuurid) näidatud tänasel Uue-Kordoni maaüksusel, kus nõukogude okupatsiooni ajal asus piirivalvepunkt.

Lautrikoht Võrkealase rand on Uustalu rannas looduses leitav, kus on alles veel paatide maaletõmbamise slipipuid ja kohalik kalasuitsetamise koht „pütinguahi“.

Rohkem sadama- või lautrikohti tänases Kõruse külas teadaolevalt asunud ei ole.

Joonis 65. Väljavõte 1946. a kaardist, kus kalurite kuurid on näidatud tänasel Uue-Kordoni maaüksusel, kus okupatsiooni ajal asus Nõukogude piirivalvepunkt. Tsaaraegne kordon asus Uustalu maaüksusel, kus pärast kordoni likvideerimist paiknes Rannamäe talu. Uustalu maaüksusel läheb tee randa, kuid sadamakohta ühelgi kaardil märgitud ei ole. Punase piirjoonega on tähistatud rahvusparki piir, sinisega tänane mererand ja ruugega tänased katastriüksusepiirid.

3.4.6. Kiviaiad

Ajaloolisi kiviaedu on säilinud Kõruse küla rahvusparki jäävas osas eelkõige uutest hooajalistest elamutest Kailurannast ja Künkast idas ümber endiste põldude. Samuti on alles ajalooline kiviaed Saariste maaüksuste sissesõidu värava ees, kuid see on võrdlemisi lagunenenud olekus. Ajalooliste kaartide (kuni 1988. aastani) andmetel oli kiviaedu tunduvalt rohkem, kuid tänapäevane kaart seda ei kajasta. Kõruse küla tuumikalal, mis jääb rahvuspargist itta, on ajaloolisi kiviaedu palju rohkem, sest need ümbritsesid küla õuealasid ja põlde.

Foto 111. Kiviaed Saariste maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.4.7. Sillad

Kõruse külas asub rahvusparki piires nõukogude okupatsiooni ajal rekonstrueeritud Killatu jõe sild. Sild on kahe betoonitoruga konstruktsioon, mille pealisehitise on samuti betoonist. Metallist postidel puitpiirde on lisatud viimasel kümnendil.

Foto 112. Killatu sild Killatu jõel. Foto Mart Hiob 2016.

3.4.8. Külastustaristu

Kõruse küla rahvusparki jäävas osas on ajalooliselt asunud ühiskondlikus kasutuses rannaala tänase Uue-Kordoni maaüksusel. Juurdepääs sellele suleti, kui sinna rajati Nõukogude piirivalvepunkt. Täna sel päeval on krunt suletud ning selle taaskasutusele võtmine ühiskondliku alana oleks konfliktne ja ei ole soovitatav. Siiski tuleks taastada võimalus krundi põhjaküljest mööda minnes randa pääseda.

Teine ajalooline rannaala on väljaspool tänaseid külapiire, Kurevere küla põhjaosas (ala nr 19, vt Joonis 64). Seda ala võiks kasutada ühiskondlikus korras, sest sellele on olemas juurdepääs, mis on küll halvas seisukorras.

3.4.9. Ilmekad pärandkooslused

Rahvusparki piir, mis kulgeb Kõruse külas valdavalt piki peamist teed, on määratud asustust rahvuspargist välja jättes. Tee ja mere vahel olevad kunagistel karjamaadel on suur oht võsastuda ja metsastuda. Karjatamine on osaliselt jätkunud, kuid suurem osa rahvusparki jäävast alast on ilma aktiivse kasutusest.

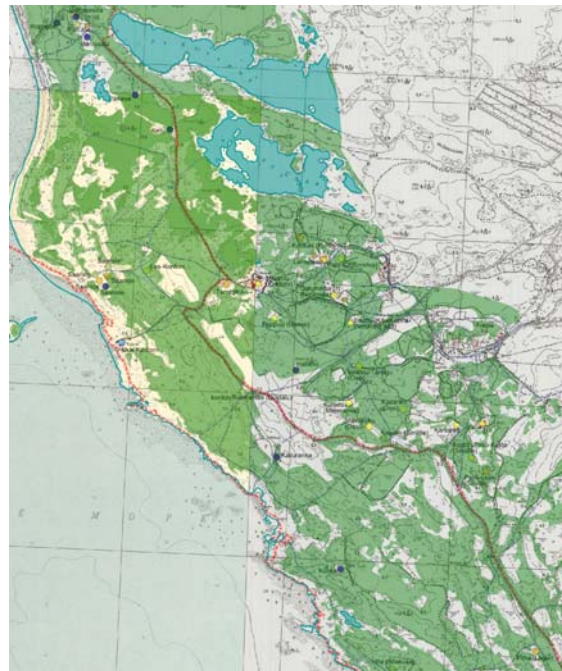
Vaatamata tänasele metsastumise suundumusele on soovitatav suurendada karjatamist ning seeläbi taastada maastike varasem avarus. Siiski ei ole soovitatav puittaimestik täielikult eemaldada, vaid pigem tuleks kujundada avara ja kinnise maastiku vaheldumine. Säilinud puisniidulaadsed avaramad alad on käesolevas töös loetud ilmekateks pärandkooslusteks (alad 6, 7, 8, vt Joonis 64).

Eesti Maaülikooli 2014. a töös „Matsalu ja Vilsandi rahvusparki maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“ määratletakse enamik metsastunud alasid Kõruse küla rahvusparki jäävas osas puisniidulaadseteks ning loetakse I klassi maastikeks. Lisaks on I klassi maastikeks

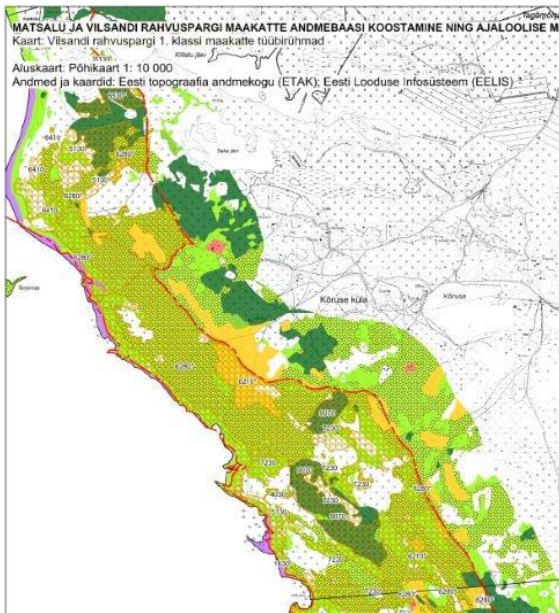
Kolmas soovitus ühiskondliku ala kasutamise osas on rannaala Kõruse küla põhjaosas hooajaliste elamute juures, kus Killatu jõgi suubub merre (ala nr 18). Tegemist on uuema alaga, kuid arvestades hooajaliste elamute kasutajate ootusi, aga ka teiste küla elanike, nii rahvusparkis kui ka väljaspool, soove pääseda mere äärde, võiks see ala jääda ühiskondlikku kasutusse.

Neljas soovitus on tagada pääs Uustalu maaüksusel Vörkealase randa, kus on mh säilinud ajaloolise „pütinguahju“ kividega vooderdatud osa.

määratletud ajaloolised metsaalad, rohumaad, lagedad rannikualad ja põllud.

Joonis 66. Puittaimestikuga kaetud alade osakaal Kõruse küla rahvusparki jäävas osas on märkimisväärne – puittaimestik tähistatud rohelisega, rahvusparki piiri punase joonega. Aluskaardiks on 1988. a Eesti kaart.

Joonis 67. Väljavõte Eesti Maaülikooli 2014. a tööst „Matsalu ja Vilsandi rahvusparki maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“. I klassi maastikud Kõruse küla rahvusparki jäävas osas. Joonisel on näidatud I klassi maastikud, mis võivad olla nii rohumaad (suures osas endised karja- või põllumaad), puisniidulaadse alad puude ja põõsastega, mets, taluõued kui ka üksikud säilinud (või hiljuti kasutusest välja läinud) põllud. Rahvusparki piir on punase joonega, külapäär musta joonega.

Ülevaatlisku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa ilmekate pärandkoosluste kohta vt ptk 3.17.3, lk 322.

3.4.10. Muinsuskaitsealused objektid

Kõruse külas ei asu rahvusparki piires muinsuskaitsealuseid objekte. Väljaspool

rahvusparki asuvad Välja-Aadu pukktuulik, kivikalme ja kalmistu „Kalmupäälne“.

3.4.11. Elanike küsitluse tulemused

Elanike vähese arvu tõttu (rahvusparkis vaid hooajalised elamud) ei ole Kõruse küla elanikke küsitletud.

Ülevaatlisku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa elanike küsitluse kohta vt ptk 3.17.5, lk 337.

3.4.12. Väärtuslike külaosade ettepanek

Käesoleva analüüsi tulemusena jõuti järgnevas tabelis antud seisukohale Kõruse küla väärtuslikkuse osas. Tabelis on esitatud väärtuslikkuse kriteeriumid vastavalt meetodikas väljatoodule (ptk 2.6).

Kõruse külas on kaks piirkonda, kus käesoleva uuringu hinnangul on lisaks ajaloolise hoonestuse taastamisele sobilik rajada uusi elukohti.

Kõruse ja Kurevere küla piiril on ajalooliste, enamikus 19. saj lõpus rajatud talukohtade ala, kus rahvusparki piires on kunagisest 14 talust on säilinud vaid kolm. Lisaks ajalooliste talukohtades taastamisele on lubatud ka uute elukohtades rajamine olemasolevatest,

ajaloolistest ja võimalikest uutest kohtadest vähemalt 200-250 m kaugusele joonisel näidatud ala (Kõruse külas ala nr 4, vt Joonis 64) piires. Vahekaugus tuleneb ajaloolisele külastruktuurile iseloomulikust mustrist ning vajadusest selle edasiarendamiseks.

Küla põhjapiiril on pärast iseseisvuse taastamist ehitatud neli hooajaliste elamute kompleksi (üks, Viimasesilla on lõpetamata). Nimetatud kohad moodustavad uue struktuuri, mida võib lõpuni ehitada joonisel näidatud piirides (Kõruse külas ala nr 3) ehk mere ehituskeeluvööndi, Kõruse küla piiri, vanima kohaliku tee ja lõunaküljes senise lõunapoolseima suvila ulatuses. Uued

elukohad peavad tulenevalt senisest hoonestumustrist ning vajadusest säilitada kohtade vahel eraldatust võimaldav vahemaa vähemalt 20-50 m kaugusel olemasolevatest ja võimalikest uutest kohtades.

Väljaspool nimetatud alasid ei ole piirkonna looduslikkuse säilitamise huvides soovitat

Kõruse külas rahvusparki piirides rajada uushoonestust mujal kui ajalooliste elukohtade asukohas, soovitatavalt ajaloolistele vundamentidele. Hästi põhjendatud puhkudel (nt juurdepääs, ehitusala loogiline asukoht, topograafilised eripärad) on lubatud ka erandlikud lahendused.

Tabel 8. Kõruse küla rahvusparki jääva osa väärtuslikkuse analüüs vastavalt eelnevalt määratletud kriteeriumitele.

<i>Kriteerium</i>	<i>Hinnang</i>
I Unikaalsus, erakordsus	Kõruse küla rahvusparki jäävas osas ei ole säilinud olulises mahus ajaloolist külastruktuuri, mistõttu ei saa küla hinnata rahvusparki piires erakordseks. Küla põhihoonestus jääb rahvuspargist välja. Tegemist on madalaima tasemega.
II Ehitiste väärtuslikkus	Kõruse küla rahvusparki jäävas osas ei leidu ajaloolisi ehitisi. Tegemist on madalaima tasemega.
III Elanike ja omanike hinnang oma küla(osa)le	Kõruse küla rahvusparki jäävas osas ei ole alalisi elanikke – on vaid kümmekond hooajalist elamut, mis on kõik ehitatud iseseisvuse taastamise järel (Uue-Kordoni maaüksusel on säilinud nõukogudeaegseid müüre). Elanike vähesuse arvu tõttu ei ole uuritud kohalike hinnangut.
IV Kultuurimaastike iseloomustus	Kõruse küla rahvusparki jäävas osas on väärtuslikud avatud alad, mis on küll kinni kasvamise protssis, kuid karjatamise laiendamise ja valikulise raiega on seda võimalik veel hooldada ja taastada. Tegemist on kõrgeima tasemega.
V Asustusjälgede säilivus	Asustusest on Kõruse küla rahvusparki jäävas osas viis ajaloolist talukohta, millest üks (Uustalu) on endise tsaariaegse kordoni asukohas. Üheski ajaloolistest asukohtadest ei ole säilinud ajaloolise asustuse jälgi olulises mahus. Uustalu maaüksusel Võrkealuse lautrikohas on säilinud kiviread, paatide maaletõmbamise alused latid ja arvatava endiseaegse „pütinguahju“ maa sees olev, kividega vooderdatud osa. Tegemist on madalaima tasemega.
VI Visuaalne ühtsus, rikkumatus	Ajalooline külastruktuur küll puudub Kõruse küla rahvusparki jäävas osas, kuid osaliselt säilinud avatuse tõttu on tegemist keskmise tasemega visuaalse ühtsuse osas.

